

МАСОВІ ЕЛЕКТРОННІ ПЛАТЕЖІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

*Л.М. Чепурда, канд. екон. наук, доц.,
Черкаська філія Європейського університету фінансів, інформаційних
систем, менеджменту і бізнесу*

Історично склалося, що із словом “карти” у нас пов’язані певні асоціації. У тих, хто любить класичну літературу, при їх згадуванні, можливо, виникає образ молодого людини з блідим обличчям, що витрачає батьківський спадок за гральним столом. У людей більш старшого покоління, які перенесли на своїх плечах нелегкі “радощі” будівництва світлого майбутнього, це слово створює в пам’яті нескінченні черги за продуктами. У відповідь на питання: “Як жити в державі, де все по картках?” вони лише тоскно зітхнуть. Але в житті, як говорять, все тече і все змінюється. Тому, запитавши представників молодого покоління, скоріш за все почуєш: “Це просто круто!”. Так, жити “по картках” круто, особливо якщо це “VISA GOLD” – символ статку і престижу в усьому світі. Схоже в останні роки і Україна втягується у світову “гру з картками”.

Сучасну економіку України характеризує велика питома вага готівки у загальній грошовій масі. Вона становить 43 відсотки в державі, у Черкаській області – 60 відсотків.

Створення в Україні умов для подальшого економічного зростання вимагає вдосконалення організації готівкового обігу з приведенням його у відповідність з умовами ринкової економіки. Це потребує, з одного боку, повної лібералізації операцій з готівкою, а з іншого – суттєвого їх скорочення на користь безготівкових форм розрахунків. Тому найбільш доречним тут є питання необхідності більш широкого впровадження електронних грошей в Україні. Якісно нові системи електронних платежів – неодмінний атрибут сучасного світового фінансового ринку. І якщо Україна прагне інтегруватися у світову економічну систему, то це треба враховувати. За повідомленнями засобів масової інформації, ще кілька років тому у 12 із 15 країн – членів Європейського Союзу функціонувало 24 системи багатоцільових електронних грошей. Саме тому Україна не може залишатися осторонь цього процесу.

Виконуючи Указ Президента України, де затверджені заходи, щодо детінізації економіки на 2002-2004 роки, складовою яких стало питання масового впровадження безготівкових розрахунків населення за надані послуги, Національним банком України розроблений конкретний план практичних дій з впровадження Національної системи масових електронних платежів.

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що застосування масових електронних платежів – це водночас і один із державних напрямів детінізації економіки України. Реалізація його забезпечить залучення в банківський обіг коштів, що перебувають у тіншовому обігу.

Питання безготівкових розрахунків не нове для людства. У книзі “Про давню нумізматику” французький вчений Жан Бабелон вказує, що вже у перших людських суспільствах поряд із готівковими грішми у формі шматочків металу застосовувалися “безготівкові форми розрахунків”. Наприклад, у древньому Вавилоні використовувалися глиняні боргові

таблички, у середньовічній Європі ходили векселі, тобто ще тоді люди зрозуміли, що не дуже важливий матеріал, з якого виготовлені гроші, важливе загальне визнання банкнот як платіжного засобу.

В наш час представниками електронних грошей є банківські пластикові картки, батьківщина яких – США. Першу банківську кредитну картку випустив у 1951 році Franklin National Bank. За ним почали діяти інші банки. Складнішим є “електронний гаманець”. Це карта пам’яті, у якій замість магнітної стрічки вмонтована мікросхема, що містить пам’ять і засіб для захисту. Найпотужнішим представником “електронних” гаманців є смарт-карта, яка винайдена у Франції в кінці 70-х років. Вона отримала назву від англійського слова smart – інтелектуальний.

Україна відкрила для себе пластикові картки недавно. Історія їх впровадження має два періоди. З 1990 р. по 1993 р. українського карткового ринку не існувало взагалі. Картки асоціювалися з іноземними туристами і були предметом, що був невласливий нашому тогочасному суспільству. Ситуація пожвавилась в період з 1993 р. по 1996 р. Спочатку емісія карток проходила у Москві – деякі банки уклали угоди з зарубіжними емітентами. Починаючи з 1996 року, в Україні події розвивалися стрімко. Першим розпочав проводити операції по картках під своїми власними номерами Перкомбанк.

Сьогодні більш як третина провідних українських банків обслуговує міжнародні платіжні картки. Комерційні банки України, зокрема Промінвестбанк, Приватбанк, Перший український міжнародний банк, “Аваль”, побудували власні повнофункціональні процесингові центри, за допомогою яких здійснюється емісія та обслуговування карток.

На Черкащині в установах банківської системи ці процеси також прискорюються. У дирекціях, філіях комерційних банків Приватбанк, Промінвестбанк, “Аваль”, “Газбанк” вже створено інфраструктуру, яка нараховує понад 100 місць прийому карток для оплати послуг і виплати готівки, встановлено 27 банкоматів. Установами банків області вже емітовано понад 26 тис. карток на суму 596 тис. дол. США та 1,4 млн. грн.

Через те, що гроші населення були і залишаються найдешевшими і найреальнішими кредитними ресурсами, прикро усвідомлювати той факт, що на Черкащині поза банками знаходиться 698 млн. грн., що на 11 відсотків більше, ніж на початку року. Подальше зменшення обсягів готівки, яка знаходиться поза касами банків, можливе лише за умови нарощування безготівкових розрахунків та вдосконалення їх форм. Але слід визнати, що в Україні ще немає ні досвіду, ні загальнодержавної системи безготівкових платежів, досі чітко не скоординовано вітчизняний картковий ринок. Відтак банками використовуються зовсім непеєднані міжнародні платіжні технології. Україну заповнили досить дорогі для масового споживача пластикові картки міжнародних платіжних систем.

Враховуючи вищеназвані чинники, Національний банк України вже 5 років, з червня 1997 року, здійснює фінансування робіт по створенню і впровадженню в Україні Національної системи електронних платежів (НСМЕП). Основною метою є розробка та впровадження в Україні відносно дешевої, надійно захищеної, автоматизованої системи безготівкових розрахунків, яка прибуткова для клієнтів, банків і загалом для держави.

Національний банк України залишив за собою право координувати спільні дії комерційних банків, спрямовані на створення Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП). Виконуючи функції розрахункового банку, він гарантуватиме безпеку і чіткість взаєморозрахунків між учасниками системи. Комерційні банки, які вже працюють з картками міжнародних платіжних систем, можуть інтегруватися в Національну систему за умови отримання відповідної ліцензії Національного банку України, інші комерційні банки – лише після отримання ліцензії на право здійснення операцій з використанням банківських платіжних систем.

В найшвидшому запровадженні в дію Національної системи масових електронних платежів, зацікавлені всіх учасники розрахунків.

По-перше, це благо для клієнтів, яке забезпечується швидким обслуговуванням і відсутністю черг, надійністю зберігання коштів, адже ніхто, окрім власника гаманця, не знає, скільки в ньому грошей. У разі викрадення чи втрати картки ніхто не зможе нею скористатися. Крім того, не треба носити в кишенях дрібних монет, мати проблеми з порваними банкнотами. До того ж цей спосіб платежу гігієнічний.

По-друге, свою вигоду тут мають також підприємства торгівлі та сфери послуг, що зацікавлені у збільшенні кількості клієнтів, а отже, і товарообороту. Після запровадження електронних грошей зменшаться витрати на здійснення касових операцій та оборот готівки. За експертними оцінками, кожний громадянин в середньому здійснює 0,5-1 покупку за день. А це означає, що в нашій області щоденно лише в торгівлі загальна кількість платежів складає 700 тис.-1,4 млн. грн.

По-третє, інтерес банків щодо розширення безготівкових розрахунків полягає у залученні “кишенькових” коштів населення у сферу діяльності банків і поповненні кредитних ресурсів, появи нових клієнтів, зменшенні витрат, пов’язаних із готівковими розрахунками.

По-четверте, зацікавлена у залученні коштів населення до банківських установ і держава, оскільки це дає змогу збільшити їхні кредитні можливості та спрямувати кошти на розвиток економіки, скоротити державні потреби у готівці, а відтак зменшити витрати на її виготовлення та підтримку готівкового обігу з розрахунку середньої тривалості “життя” банкноти 3 роки. Це дозволить збільшити надходження до бюджету, вдосконалити оподаткування торгівлі та сфери послуг, зробити прозорою їх податкову дисципліну.

Однак є ряд проблем, які потребують вирішення, а саме, впровадження в Україні НСМЕП можливе при відповідній законодавчій базі. Зокрема, треба прийняти Закон України “Про ощадну справу”, “Про кредит”, внести відповідні зміни до Закону України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні”. Потребує законодавчого вирішення питання зменшення нарахувань на фонд оплати праці та перегляд шкали ставок прибуткового податку з громадян, звільнення від оподаткування частини доходів, що спрямовуються на персоніфіковані рахунки громадян як за добровільним, так і обов’язковим пенсійним страхуванням тощо. При впровадженні Національної системи потрібна значна фінансова підтримка, адже для розрахунків платіжними картками необхідно закупити інфраструктурне устаткування (карткові термінали, банкомати, автомати для оплати послуг із паркування машин та ін.).

Потрібні кошти для перепідготовки персоналу. Серйозного вирішення потребує питання щодо створення та функціонування розвинутої системи інформаційного обслуговування впроваджених масових електронних платежів.

Розглядаючи вищезазначені проблеми, може здатися, що все це далека перспектива, через те, що розвиток карткових платежів у сусідніх країнах показує, що існує пряма залежність між рівнем життя населення і кількістю випущених карток. Враховуючи ці обставини, Національний банк України у рамках дослідницького проекту впроваджує пілотний проект таких платіжних інструментів, як електронний чек та електронний гаманець. Створено головний процесинговий центр у Києві та регіональний процесинговий центр у Харкові. З грудня минулого року вони працюють у міжбанківському режимі. В рамках цього проекту вже розгорнули роботу 15 комерційних банків України, серед них – “Демарк” у Чернігові, “Мегабанк” і “Грант” у Харкові, “Імексбанк” у Одесі та “Кредитпромбанк” і “Експрес-банк” у Києві, що працюють у міжбанківському режимі, обслуговуючи близько 50 тисяч електронних карток.

За попередніми розрахунками, повне впровадження Національної системи вже впродовж перших років забезпечить зниження потреб держави в готівці не менше, як у 2 рази, збільшить обсяги залучення грошей населення в банківську систему як кредитних ресурсів від щомісячних виплат заробітної плати, пенсій тощо.

Отже треба докласти спільних зусиль, аби надалі максимально використати можливості Національної системи масових електронних платежів.

Список літератури

1. Губина И., Даниленко А. Жить “по карточке” // Бухгалтерия. – 2001. – № 11. – С. 43-56.
2. Черевко О. Масові електронні платежі: благо для людини, економічна доцільність для держави // Деловой партнёр. – 2002. – № 4. – С. 2-3.